

Yayın Geliş Tarihi: 14.03.2019

Yayın Onay Tarihi: 29.06.2019

DOI No: 10.35343/kosbed.539898

N. Hilal AKMAN *

Ademin Kanadı Romanında İlimden İrfana Yolculuk

*Journey From Scholarship to Knowledge in The Novel
Ademin Kanadı*

Özet

Bu çalışmada Yasemin Karahüseyin'in *Ademin Kanadı* (2009) isimli romanı hakkında tematik bir inceleme yapılmıştır. Eserde tarihte "uçan adam" olarak bilinen Hezarfen Ahmet Çelebi'nin uçma deneyimi etrafında yaşadığı olaylar anlatılmıştır. Olay örgüsünde olağanüstü unsurlar dikkat çekmektedir. Bu çalışmada ele alınacak kısım romanda yararlanılan tasavvufî unsurlardır.

Hezarfen Ahmet Çelebi, romanda uçabilmeyi arzulayan mistik bir kişi olarak kurgulanmıştır. Uçabilmesi, ruhunun bir kuş gibi kanatlanması anlamında metaforik bir kavram olarak tasavvufî boyutta ele alınmıştır. Ahmet Çelebi'nin bu arzusu, sıradan bir insanın uçma hayalinden öte tasavvufta ve Türk kültüründe kuş metaforuyla işaret edilen ruhun özgürlük isteğidir. Beden kafesine hapsolan ruhun uçması reel dünyada ölüm demek olsa da tasavvufta yeniden doğuşu anlatmaktadır. Romanda "kuş" ve "kanat" metaforuyla bu husus vurgulanmıştır. Başta mürşit olmak üzere nefis, ruh, vird, aşk, mârifet gibi tasavvufî kavramlar olay örgüsünde kullanılmıştır. Özellikle romanın baş kişisi Hezarfen Ahmet'in hayalden gerçeğe kanatlanıp uçması tasavvufta sâliki mârifete ulaştırın seyr ü sülûk olarak anlatılmıştır. Bu çalışmada roman kişisi Ahmet Çelebi'nin tasavvuftaki mertebesi ve uçma yolunda yaşadığı tasavvufî haller ve kavramlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hezarfen Ahmet Çelebi, Uçmak, Tasavvufî roman, Seyr ü sülûk, İlähî aşk.

Abstract

This study carries out a thematic analysis of the novel *Ademin Kanadı* (2009) by Yasemin Karahüseyin. The work narrates the events experienced by Hezârfen Ahmed Çelebi, who is known historically as "the flying man" around his experience of flying. Supernatural elements are noticeable in the plot. The part that is discussed in this study includes the mystical elements that are utilized in the novel.

In the novel, Hezârfen Ahmed Çelebi is described as a mystical person who wants to fly. His ability of flying is narrated in a mystical dimension as a metaphorical phenomenon meaning that his soul gets wings like a bird. This desire of Ahmed Çelebi, rather than the desire of an ordinary person to fly, is the desire of freedom for the soul which is represented by the bird metaphor in Sufism and Turkish culture. While the flight of the soul caged in the body means death in the physical worlds, it refers to rebirth in Sufism. The metaphors of "bird" and "wing" in the novel emphasize this issue. Especially murshid (teacher, guide), and other sufistic concepts such as nafs (self), soul, wîrd (act of Quranic prayer), ishq (love) and ma'rifa (mystical, intuitive knowledge of spiritual truth, gnosis)

* Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, e-posta: hilalunlu@gmail.com. ORCID: 0000-0001-7793-6358

are used in the plot of the novel. Especially the flight of the main character of the novel, Hezârîfen Ahmed, from a dream to the reality, is narrated as the sayr-u suluk (journey, initiation) that carries the saliq (follower) to ma'rifa. This study provides information on the degree of Ahmed Çelebi in Sufism in the novel and the mystical phenomena and concepts he experiences in his journey towards flying.

Keywords: Hezârîfen Ahmed Çelebi, Flying, Mystical novel, Sayru suluk, Divine love.

Giriş

Tasavvuf kelimesinin tanımını ilk yapan kişi Ma'rûf-ı Kerhî'dir (Ö.200/815). Ona göre tasavvuf, hakikate sarılmak ve halkın elindekilerden yüz çevirmektir (Haksever, 2017: 17). Bu tanım dışında tasavvufun pek çok tanımı vardır:

“Farklı kişilerce tanımlarında işaret edilen ortak özellikler; kalbi, dünyadan ayırıp Allah'a bağlamak, Kur'an ve sünnetin gösterdiği yolda çokça ibadet ederek ruhu saflaştırmak, ibadet, zikir, tefekkür, riyazet ve mücâhede ile nefsin arzularını kontrol altına almak, hakikatin bilgisini elde edip Allah'la vuslatı gerçekleştirmenin arzu ve gayreti içinde olmak şeklinde sıralanabilir” (Noyan, 2016: 29).

Tasavvuf ayrı bir din değil, dînî emir ve nehiyler çerçevesinde, dini daha derûnî boyutta yaşama, Allah'a yaklaşma amacıyla riyâzet ve mücâhedeyi temel referans alan bir yaşam biçimidir. Ait olduğu İslâm kültürü içinde kendine has yöntemlerle insanı kemâle ulaştırmayı hedefleyen, kurumlaşmış yapıya sahip bir sistemdir. Belirli kurallar çerçevesinde dinin hayata tatbik edilmesidir (Haksever, 2017: 17).

Tasavvuf, dinin zâhîri kuralları dışında bâtinî kısmıdır. Hz. Muhammed'den sonra onun dînî yaşayışı dikkate alınarak dünyaya ait yaşayış tarzını terk etmek, ruhen ve kalben Allah'a teslim olmaktır. Tasavvuf, farklı tarikatler yoluyla sistemleşerek günümüze kadar gelmiştir. Tasavvufla ilgilenip bu yola giren kişi, genelde bir müşşidin rehberliğinde hareket eder. Müşşidin yol göstermesi ve kendi gayretleriyle mistik bir boyutta değişip yenilenmeye başlar. Bu değişim Müslümanlar arasında geçmişten günümüze tecrübe edilmiş ve edilmektedir. İnsanın kendisini ve hayatı anlamakta mânevî bir yol kabul edilen tasavvuf, edebî eserlere de konu olmuştur. İnsanı Allah'ın rızasına ulaştıran bu mistik deneyim farklı şekillerde tezâhür etmiştir. Mekânlara, zamanlara ve fitrata göre değişiklik arz eden bu durum bir ömür de sürebilir, daha kısa bir zamanda da gerçekleşebilir. Çıkış noktası bir arayıştır. Bu arayış insanın dünya hayatında tıkandığı bir çizgide başlar. Bundan sonrası ise herkes için farklı devam edecektir. Şer'î kuralları yerine getiren ve ahlâk olarak arınan insan nasibinde varsa tasavvuf yolculuğunu başarıyla tamamlayacaktır.

2018 yılı “Necip Fazıl İlk Eserler Ödülü”nü alan Yasemin Karahüseyin’in ilk romanı olan *Ademin Kanadı* (2009), tasavvufî bir yolculuğu tarihî bir şahıs üzerinden kurgular. Romanda tasavvuf büyük oranda yararlanılan bir kaynaktır. İncelemeye geçmeden önce roman kısaca özetlenecektir.

1. Romanın Özeti

Ahmet Çelebi, İstanbul’da IV. Murat zamanında yaşayan çocuk yaşlarından beri uçabilmeyi hayal eden bir insandır. Bunun için çeşitli araştırmalar yapmış, kuşları yakından incelemiştir. Yaşantısında âdeta uzlete çekilmiş gibidir. İnsanlardan kaçır. En yakını çocukluk arkadaşı Seyyid’dir. Esnaflık yapan Seyyid, arkadaşı Ahmet Çelebi ile sık görüşür ve onun dünya ile bağlantı kurmasında aracı olmaya çalışır. Ahmet Çelebi ise sade bir hayat sürmektedir. Kılık kıyafete, eşyaya değer vermez. Evlenmeyi düşünmez. Kuşlar en yakın dostudur. Onları inceler, gözlemler, kanat tasarımı üzerinde çalışır. Bir gün arkadaşı Seyyid’in ısrarıyla IV. Murat’ın Eyüp Camisi’ndeki kılıç kuşanma törenine katılır. Törende dönemin büyük evliyası Aziz Mahmud Hüdâyî (1541-1628)’nin önderliğinde başlayan zikirde kendinden geçer. Olağanüstü haller yaşar. Aziz Mahmud Hüdâyî ile ilk kez burada karşılaşır. Daha sonra yine arkadaşının aracılığıyla şeyhin dergâhına gider. Burada tasavvuf yolunda ilk dersini alır. Bundan sonra kendisine tayin edilen irfan ehli aracılığıyla seyr ü sülûk aşamalarını yaşar. Kendisine âşık olan Mecûsî kızı Râna’ya ilk görüşte âşık olur. Aşkın gücüyle hayaline kavuşmak uğrunda nefsin terbiye eder. Noksanlarından arınır, sınavları geçer. Sonunda hayal ettiği Sîmurg ülkesine kavuşur.

2. Romanda Seyr ü Sülûk

Tasavvufta “mânevî yolculuk” anlamına gelen seyr ü sülûk kavramı dinin şer’î kuralları ile yetinmeyip ruhen, kalben Allah’a varmak isteyen kişinin nefsin arındırma için başladığı sembolik bir yolculuktur. Yol aslında kendinden kendinedir. Yani kişi, nefsinden kalbine bir çember çizerek kendisiyle yüzleşir, kalbini arındırır ve arzuladığı semavî kata ulaşır.

Her insan mânevî yolculuğa çıkamaz. Seyr ü sülûk istidat dışında nasip ve irade gerektirir. İlk şart dinin şer’î kurallarını tam olarak yerine getirmektir. Daha sonra dünya nimetlerinden uzaklaşmak, nefsin doyurmak yerine ruhunu doyurma arayışında olmaktır. Takva tam olsa bile tasavvuf yolculuğunun mertebelerini kat etmek için mutlaka bir rehber ihtiyacı vardır. Bu rehber, hakikat sırrına ermiş olan bir mürşid-i kâmil (insân-ı kâmil)dir. Mânevî eğitim ve terbiye yolcusu sâlik, mürşidini bulup ona tâbi olduktan sonra iradesine göre mertebeleri kat edecek, mârifete erecektir.

Romanda sâlik Ahmet Çelebi’dir. Ahmet, yaşayış olarak diğer insanlardan farklıdır. Genellikle yalnız kalmayı sever, insanlardan kaçır, kalabalıkları sevmez ve dünya nimetleri ile ilgilenmez. Onun bu yaşayış tarzının altındaki sebep, kul hakkından korkmasıdır. İnsanlardan kaçarak eşyayla yakınlaşır. Onun dilinden anlar, konuşur. Meyvelere içini döker, en önemlisi kuşlar en yakın dostudur. Onun zâhirdeki hali, seyr ü sülûk mertebeleri içinde nefs-i levvâme ile nefs-i mülhime arasında değerlendirilebilir. Nefs-i mülhimede basîret açılr ve sâlik Allah’tan gelen ilhamlarla nasiplenir. Ahmet’in yaşayışında insanlardan çok eşyayla ve kuşlarla olan diyalogu ve şahit olduğu

olağanüstü olaylar göz önüne alındığında nefis-imülhime mertebesine yakın olduğu söylenebilir. Nefsin mertebelerinin derecelendirilmesi kesin kurullarla sınırlandırılmış değildir. Çünkü her bir mertebede sâlikin mânevî ve psikolojik durumu, sahip olduğu özellikler farklı farklıdır.¹

Yaşayış olarak şer'î kurallara özen gösteren Ahmet'in yaşamında en önemli amaç, uçma hayalini gerçekleştirmektir. Uçmak veya bir kuşun yeteneklerine sahip olmak, ruhunu tatmin edeceğine inandığı bir özlemdir. Ancak Ahmet Çelebi henüz ilim yani "ilme'l-yakîn" seviyesindedir. Diğer bir deyişle uçmak hakkında bilgi elde etme uğraşı içindedir. İlme'l-yakîn, görmeden bilmektir. "İlâhî emirlerin hükümleri ve dünyevî muameleler hakkındaki ilimdir" (Hücvirî, 2010: 439). Ahmet Çelebi'nin hakikate ulaşmak anlamında "uçabilmesi" için bir mürşid-i kâmil rehberliğinde ilimden irfana yolculuk etmesi gerekmektedir. Yani ilme'l-yakîn'den Hakke'l-yakîne ulaşması gerekir. Hakke'l-yakîn, tüm varlıklardan yüz çevirmenin hükmü olarak sûfîlerin fenâ buldukları mertebedir (Hücvirî, 2010: 439). Mârifet yani irfan sahibi olmak, Allah'tan başkasından yüz çevirmektir (Hücvirî, 2010: 334). "İlme'l-yakîn mücâhede ile aynel-yakîn, muanese ve ünsiyet ile, Hakke'l-yakîn müşâhede ile" (Hücvirî, 2010: 439). Romanda mürşit konumunda Celvetiyye tarikatının kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî yer almıştır. Aziz Mahmud Hüdâyî (1541-1628)² devrin padişahlarıyla yakın ilgi kurmayı başaran bir

¹Nefsin mertebeleri, emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziyye, marziyye ve kâmile olmak üzere yedi tanedir. Nefis-i emmâre, sahibine hevâsına uymayı ve dinin emirlerine aykırı gitmeyi emreder. Bu nefsin sahibi de âhretini basit bir şehvet karşılığında satar. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Şühbesiz nefis her zaman bütün gücüyle kötülüğü emreder" (Yusuf, 12/53).

Nefis-i levvâme, mü'min kimsenin nefsidir. Çünkü ölü kalb ne itâati ne de günahı hisseder. Müminin kalbi ise canlıdır. Allah'a itâat ettiğinde kalbi faydalanır. İsyân ettiğinde ise kalbi acı duyar, nefsi onu itâate dönmesi için kınar. Bununla birlikte levvâme nefste emmâreden kalan şeyler vardır.

Nefis-i mülhime, Allah Teâlâ'nın "Ona iyilik ve kötülükleri ilhâm edene..." [Sems 91/8] ayetinde beyân buyurduğu nefstir. Bu yüzden de bu nefse, sübût ve temkîn makamından uzak olduğu için bu ad verilmiştir. Bu nefsin çalışması ve temizlenmesi gerekir.

Nefis-i mutmainne, ilk kemâl derecelerindedir. Bu nefsin bütün hükümlerde râziyye ve marziyye (kendinden razı olunmuş) olması gerekir. İşte o zaman bu nefsin sahibi hamd ederken yükselmek sûretiyle övülmüş olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey mutmain olmuş (huzura kavuşmuş olan) nefis! Sen O'ndan, O da senden hoşnut olarak Rabb'ine dön. Seçkin kullarım arasına katıl ve cennetime gir" [Fecr, 89/27-30].

Nefis-i kâmile, kullukta en yüksek mertebedir. Bu nefsin sahibi, bir yol bırakmayacak şekilde şeytanının gireceği tüm kapıları kapatıp hem zâhir hem bâtın olarak Hak Sübhânehü'nun rubûbiyyet vazifelerini yerine getirerek, müşâhede ve irfan ehlinden ve Allah'a vâsıl olanlardan olur (Rihle, 277). Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.767-768

² "948'de (1541) Şereflikoçhisar'da doğdu. Çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'da ilk tahsiline başladı. Daha sonra İstanbul'a giderek Küçük Ayasofya Medresesi'ne girdi. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra hocası Nâzırzâde Ramazan Efendi'nin müfidi oldu. Talebelik ve müdlik yıllarında bir yandan da Halvetiyye tarikatına mensup Küçük Ayasofya Camii Şeyhi Nûreddinzâde Muslihuddin Efendi'nin sohbetlerine devam etti. Hocası Nâzırzâde Edirne Selimiye Medresesi'ne müderris, Mısır ve Şam'a kadı tayin edildiği yıllarda Hüdâyî'yi yanından ayırmadı. Hüdâyî Mısır'da hocasıyla beraber bulunduğu sıralarda Halvetiyye tarikatının Demirtaşîyye kolundan Kerîmüddin el-Halvetî'den "usûl-i esmâ" terbiyesi gördü. 1573'te Mısır'dan dönüşünde Bursa Ferhâdiye Medresesi'ne müderris ve Câmî-i Atik Mahkemesi'ne nâib tayin edildi. Hocası Nâzırzâde ise Bursa mevleviyet'ine getirildi. Bursa'ya gelişinin üçüncü yılında hocası vefat etti. Talebelik ve müdlik yıllarından beri tasavvuf çevresiyle yakın teması bulunan Hüdâyî, hocasının ölümünün üzerinde bıraktığı derin tesir sebebiyle resmî görevlerinden ayrılarak daha önce vaaz ve sohbetlerine katıldığı Muhyiddin Üftâde'ye

mutasavvıftır. III. Murat, I. Ahmet ve II. Osman gibi padişahlara mektup yazmış, öğütler vermiştir. IV. Murat'a saltanat kılıcını kuşatmıştır

Ahmet Çelebi, IV. Murat'ın kılıç kuşanma törenini seyretmek için gittiği Eyüp Camisi'nde Aziz Mahmud Hüdâyî'yi görür. Hüdâyî, törende zikir başlatır. Zikir esnasında Ahmet Çelebi bir vecd hali yaşar. Ahmet Çelebi, zikre kuşların da eşlik ettiğini müşâhede eder. Böylece Ahmet Çelebi'nin basiret sahibi bir kişi olduğu okuyucuya sezdirilir. Ayrıca bilindiği gibi Kur'ân'da yerde ve gökte canlı cansız bütün mahlûkatın Allah'ı zikrettiğini anlatan âyetler mevcuttur: "Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbih etmektedir" (Haşr,1); "Göklerde ne var, yerde ne varsa Allah'ı tesbih etmektedir. Mülk O'nun, hamd O'nun, O, her şeye hakkıyla kâdirdir" (Tegabun, 1); "Göklerde ve yerde olan herkes, müstesna olmamak üzere, O çok esirgeyici (Allah'a) mutlaka kul olarak gelecektir" (Meryem, 93). Öte yandan kuşların Allah'ı anmasıyla ilgili hususi âyetler de mevcuttur: "Andolsun, Biz Davud'a Biz'den bir imtiyaz verdik. 'Ey dağlar, O'nunla birlikte tesbih edin' (dedik), kuşlara da (bunu emrettik)" (Sebe, 10); "(Her yandan ona doğru) toplanıp gelen kuşları da (kendisine râm ettik). Gerek o dağlardan gerek bu kuşlardan her biri (itaatle ona) dönücü idi" (Sad, 19); "Gör(müş gibi bil)medin mi, göklerde ve yerdekiler ve havada kanatlarını çırpıp uçan kuşlar hakikatte hep Allah'ı teşbih (ve tenzih) ediyor(lar. Hem) her biri duasını da teşbihini de muhakkak bilmiştir. Allah, ne yaparlarsa hakkıyla bilendir" (Nur, 41); "Yerde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş hariç olmamak üzere hepsi sizin gibi ümmetlerdir. Biz o Kitap'ta, herhangi bir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi de) ancak Rablerine toplanıp

intisap etti. Üç yıl gibi kısa bir zamanda seyr ü sülûkünü tamamladı. Şeyh Üftâde kendisini memleketi Sivrihisar'a halife tayin etti. Burada ancak altı ay kadar kalabilen Hüdâyî, şeyhi Üftâde'yi ziyaret etmek için tekrar Bursa'ya döndü. Fakat bu arada şeyhi vefat edince Rumeli'ye gitti. Trakya ve Balkanlar'da bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a geldi. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin delâletiyle tayin edildiği Küçük Ayasofya Camii Tekkesi'nde sekiz yıl şeyhlik makamında bulundu. Bir yandan da Fâtih Camii'nde vâizlik yaptı, tefsir ve hadis okuttu. Daha sonra Üsküdar'da Hüdâyî Dergâhı'nın bulunduğu yeri 1589 yılında satın aldı. Dergâhın inşaatıyla daha yakından ilgilenmek için ikametgâhını Rum Mehmed Paşa Camii civarına nakletti. 1595'te dergâhın inşaatı tamamlandı. 1599 yılında Fâtih Camii vâizliğini bırakarak Üsküdar Mihrimah Sultan (İskele) Camii'nde perşembe günleri vaaz vermeye başladı. Sultan Ahmed Camii'nin açılışında (1616) ilk hutbeyi Aziz Mahmud Hüdâyî okudu ve her ayın ilk pazartesi günü burada vaaz etmeyi kabul etti. Üsküdar'da bulunduğu yıllarda Bulgurlu'da da bir çilehâne ile bir hamam yaptırdı. Çilehânenin bulunduğu yerdeki Bulgurlu köyü, İllsuluk tarlaları ve Gaziler tepesinin bir kısmı I. Ahmed tarafından fermân-ı hümayunla Aziz Mahmud Hüdâyî adına tescil edildi.

Kanûnî'nin, kızı Mihrimah Sultan'dan torunu Ayşe Sultan (ö. 1598) ile de evlendiği rivayet edilen Aziz Mahmud Hüdâyî Safer 1038'de (Ekim 1628) vefat etti. Altısı kız olmak üzere on bir çocuğu oldu ve nesli, kızları Ümmügülüm (ö. 1641), Zeyneb (ö. 1642) ve Fatma Zehrâ (ö. 1675) vasıtasıyla devam etti. Hüdâyî, halktan sultanlara kadar uzanan geniş bir tesir halkası meydana getirdi. Devrin padişahlarıyla yakın ilgi kurmayı başardı. III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman gibi padişahlara mektuplar yazdı, öğütler verdi. IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşattı. Ferhad Paşa ile Tebriz Seferi'ne katıldı. Zaman zaman padişahların davetlisi olarak saraya gitti ve onlarla sohbetlerde bulundu. Evliya Çelebi "yedi padişahın Hüdâyî'nin elini öptüğünü, 170.000 müride el verdiğini" belirtir. Dergâhı her zümreden insanla dolup taşmıştır. Vefat ettiğinde altmışa yakın halifesi bulunduğu rivayet edilir. Otuz kadar eseriyle Anadolu ve Balkanlar'da dîni-tasavvufî hayat üzerinde derin tesirlere icra etmiş, bu şekilde şöhreti günümüze kadar tesir etmiştir. Hüdâyî, İbnü'l-Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışına bağlı bir mutasavvıftır. Tasavvufun engin ruhunu samimi bir ifadeyle nazmetmiştir. Hasan Kâmil Yılmaz. (1991) "Aziz Mahmud Hüdâyî", DİA, İstanbul: TDV, 4. Cilt, s.338-339.

getirilirlir” (Enâm, 38); “Süleyman, Davud’a mirasçı oldu. Dedi ki: “Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi. Bize her şeyden(nasip) verildi. Şüphesiz ki bu, apaçık bir üstünlüğün ta kendisidir” (Neml, 16). Ahmed-i Gazzâlî, Risâletü’t-Tayr (Kuşlar Risalesi)’de şöyle der:

“Kuşların dilini kuşlar anlar sadece. Ancak sözünü/ahdini yenilemek iç dünyasını bütün bulanıklıklardan, kirlerden ve kötülüklerden temizlemekle, dış görünüşünü de görülen ve görülmeyen pisliklerden arındırmak ve yenilemekle olur. Bütün bunlardan sonra namazı vaktinde kılanlardan ol, dilini de hakkı anma dışında bir sebeple asla döndürme. Şunu iyi bil ki, insanlar ya gaflet içindedirler ya hakkı anarlar veya Hak onları yüceltmıştır. Eğer gaflet uykusunda iseler hakkın huzurundan kovulmuşlardır. Hakkı anmakla göklere erişen kişi hükümdarın huzuruna ve makamına erişir” (Gazzâlî, 2018: 70).

Görüldüğü üzere kuşların dilini anlamak için nefsanî olarak arınmak ve Allah’a yönelmek gerekmektedir. Ayrıca kuşlar, uçabildikleri için gök ehli kabul edilirler. Bu anlamda kuşlara kutsiyet atfedilir. İslâm kültüründe hatta İslâmiyet öncesi İran gibi birçok kültürde kuş, ten kafesinden ya da tutsaklığından kurtulan “ruh” u temsil eder (Gazzâlî, 2018:35-71). “İbn Sina, ruhun yerküreden feleklere yükseliş serüvenini kuşun uçuşması ve dağlardan geçerek yoluna devam etmesi simgesiyle anlatan ilk kişidir” (Gazzâlî, 2018: 38). Kuşun kanatlanması, ruhun kanatlanmasıdır. Ahmet Çelebi’nin kanatlanmayı istemesi aslında kuş gibi olmaktan öte ruhunu özgür bırakmak ve dolayısıyla tasavvufta insanın varmayı amaçladığı Allah’a ulaşma isteğidir. Çünkü insan ancak maddî fazlalıklarından, nefsinin kötülüklerinden ve maddî benliğinden vazgeçtiğinde Allah’a ulaşır.

“İnsanoğlunun ruhu melekût evreninden gelmedir. Bir zamanlar sonsuz evrenin atmosferinde özgürce yaşayan ve şimdi ten kafesinde tutsak bulunan kuş gibidir. O halde önce tensel bağlarından ve bağımlılıklarından ve doğal alışkanlıklarından kurtulmalı ki ruhsal gökyüzünde aşk uçuşları yapabilsin, hükümdarına ve sevgilisine doğru yol alabilsin. Aynı şekilde kuşların uzun yolculuklarında karşılarında çıkan çöller, şehirler, denizler ve dağlar gibi, sayısız tehlikeler ve ayakları kaydıracak korkunçluklar gibi sâlikler için de önlerinde aşmaları ve geride bırakmaları gereken makamlar, aşağılarda bırakmaları gereken gökler bulunmaktadır. Yol boyunca onları bekleyen tehlikeler, sadece hakkın yardımıyla kılavuzun yol göstermesiyle aşılabilecek ve sonunda da kurtuluşa erebileceği engeller ve aşamalar vardır” (Gazzâlî, 2018: 52).

Ahmet Çelebi, kuşların zikrine yaşadığı mânevî haller ile eşlik eder; kalbi coşar, göğüs kafesini kırıp mürşidinin önüne düşer. Tam canını teslim edecekken Hüdâyî Hazretleri’nin “Virdimiz hayallerimizdir, hayallerimiz kanatlarımız” sözünü işitir. Bu söz romanda bir leit motif olarak sıkça tekrarlanır. Çünkü sâliki Allah’a ulaştırmada zikrin

büyük bir rolü vardır. Mücâhede ve zikir sonunda his perdesi açılır ve sûfî, insanların duyularla erişemediği, idrak edemediği ilâhî âlemler hakkında bilgi kazanır. Ruh, bu ilâhî âlemlerdendir. Zikir, bu anlamda ruhun gıdasıdır. Ruh, böylece kuvvetlenerek bilme mertebesinde görme mertebesine yükselir. Ruh, artık ilâhî mevhibelere, ledünnî ilimlere ve ilâhî fütûhâta hazırdır (Güngör, 2004:109). Ahmet Çelebi, mürşidiyle karşılaştığı an, bir vecd hali yaşar. Bundan sonra Aziz Mahmud Hüdâyî ile mânevî yolculuğuna devam edecektir. İlk olarak şeyhinin dergâhına gider ve çatıda yüzü peçeli kanatlı bir adam görür. Bu adam, bundan sonra onu gölge gibi takip edecek olan irfan ehlidir. Ahmet Çelebi, uçana kadar onun kim olduğunu kavrayamayacaktır. Ahmet Çelebi, kanatlı adama “Rûyan” adını verir. Rûyan aslında Ahmet Çelebi’nin şimdilik örtü altında kalan ruhunu temsil etmektedir.

Romanda Ahmet Çelebi, seyr ü sülûkün ilk aşaması olarak kalbini ve nefsinin kötülüklerinden arındırma ile vazifelendirilir. Tasavvufta hakikate ulaşmanın ilk şartı kalbin ve nefsin kötülüklerinden arındırılmasıdır. Hak Teâlâ: “Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(e gelince): Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz” (Ankebût, 69), buyurmuştur. Peygamber (s.a): “En küçük cihaddan en büyük cihada dönmüş bulunmaktayız” deyince: “Ya Resulüllah en büyük cihad nedir?” diye soruldu. Buyurdular ki “Dikkat edin, o nefs mücâhedesidir.” Resûl (s.a) nefs mücâhedesini gazadan üstün tutmuştur (Hücvirî, 2010: 263). Dolayısıyla romanda Ahmet Çelebi’nin yaşadığı hal ve eriştiği mertebeler seyr ü sülûk gereği ve sonucudur. Hüdâyî, burada tasavvuftaki dört merhaleye işaret etmiştir. Bu merhaleler; şerîat, tarîkat, mârifet ve hakikat’tir. Ahmet Çelebi, mürşidiyle karşılaşmadan önce nefsinin çok yüceltmiş, tek başına ilminin uçmaya yetebileceğini düşünmüştür. İlk sınavı bu ağırlıklarından yani sadece akıl ve ilmin kendisine yetebileceği inancından kurtulmak olacaktır. Mürşidi ona aklından alıp kalbine vermesi gerektiğini ifade eder. Mârifet, tek hakikat olan “Allah’ı bilme” anlamına gelir. Mârifete ermenin başlıca yolu ise kalbin harekete geçmesidir. Ahmet Çelebi, “kanatlandığı an” hakikate ulaşacaktır. Bunu tecrübe etmek için sırasıyla ilme’l-yakîn, ayne’l-yakîn ve Hakke’l-yakîn mertebelerinin geçilmesi gerekmektedir. Mürşit, Ahmet Çelebi’nin mânevî yolculuğunda ruhunun kanatlanmasını amaçlamaktadır. Asıl olan maddî kanatlar değil, dünya kafesinde bir kuş gibi silâ hasreti çeken ruh kuşunun kanatlanmasıdır. Bu, mânevî ölümdür. Sâlik, nefsinin arındırıp hakikate ulaştığında dünyada elde ettiği maddî kanatlara ihtiyacı olmayacaktır. Nefsinin dinlemeyen ruhu, ilâhî çağırışı görüp bir kuş gibi kanatlanacak, âdeta göğe yükselecek, son makam olan “hakikat” makamına ulaşacaktır. Böylece bâtın, zâhire dönüşecektir.

Mürşit Aziz Mahmud Hüdâyî kısa bir süre sonra vefat eder. Bundan sonra Ahmet Çelebi’nin hayatında birden fazla kişinin mürşit rolünü üstlendiği dikkat çekmektedir. Ahmet Çelebi, gördüğü rüya ve vâkıalarla seyr ü sülûkünü sürdürür. Ümitsizliğe düştüğü bir gece karşılaştığı Şah Kartal, Ahmet Çelebi’nin ikinci mürşidi olur. Ahmet Çelebi’ye “Her gece, sadece âbidlerin ayakta olduğu vakit uyumayacak, beni bekleyeceksin. Azmine karar kıldığımız an, karanlıkta kalan bilgilerini gün ışığına çıkaracağız. Sebat et, sakın kibirlenme! Yüzünü hayaline çevir, nefsine yenilme!”(s.132) diye nasihat etmektedir.

Ahmet Çelebi, geceleri kanatları üzerinde çalışırken Şah Kartal’ı bekler. Şah Kartal, Allah’ın nasip etmediği ilmin kimseye nasip olamayacağını, “kul”un, kudretin sahibi

karşısında kendini âciz görmesi gerektiğini ifade eder. Şah Kartal geceleri müridine ders verir. Bu dersler genellikle müşhidin müridi denemek için sorduğu hikmetli sözlerden oluşan diyaloglar şeklindedir. Romanda Ahmet Çelebi'nin seyr ü sülûk esnasında gördüğü rüyaları yorumlayan bir müşit tipine yer verilmez. Rüyalar, daha çok, rüya içindeki kişilerin açıklamaları ile yorumlanmaktadır.

Romanda aşk, önemli bir yere sahiptir. Ahmet Çelebi, ilimden irfana aşk aracılığıyla ulaşır. Çünkü aşk, tasavvufta müridi Allah'a ulaştırın en hızlı ve en etkili yol olarak kabul edilir. Allah, "Ben göklere ve yere sığmam ama mümin kulumun kalbine sığarım," der (Arberry, 2004:26). İnsanı Allah'a ulaştırın kalptir. Kalbin cilası, kirlerinden arınmış kalbin Allah'a olan muhabbetidir. Dolayısıyla en yüksek makam, muhabbet yani aşk makamıdır. Ahmet Çelebi, kendisini seven Mecûsî kızı Rânâ'yı görür görmez, bu aşka karşılık verir. Bu aşk, Ahmet Çelebi'nin olgunlaşıp nefsinin kötülüklerinden arınmasına vesile olur. Beşerî aşktaki sadakat, vefa, kararlılık ve teslimiyet kişiyi ilâhî aşk yoluna ulaştırır. Allah, aşk ile bilinir ve ancak aşkla ona ulaşılır. Kâinatın yaratılışı da aşk üzerinedir. Bir kudsi hadiste şöyle denir: "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım. Sonra onlara Kendimi tanıttım; onlar da Beni tanıdılar" (İbn Arabî, 2009: 45). Aşk yolu, çilelerle dolu, tehlikeli ve uzun bir yoldur. Ancak sonu aydınlıktır. Mâsivâdan, şerden kurtuluştur. Allah'ta fâni olmaktır. Kul, Allah sevgisini kalbine iki yolla yerleştirebilir: 1. Nefsin mâsivâdan arındırılmasını ve kalpte sadece Allah'ın yer almasını sağlamak, 2. İbadet ve tâatla mârifeti artırmak ve muhabbete zemin hazırlamak. Ahmet Çelebi'nin birinci yolu kullandığı söylenebilir.

Ahmet Çelebi, aşkın kendisinde meydana getireceği dönüşümü âdetâ sezmektedir:

"Gözlerim başka türlü dönüyor, aklım başka türlü düşünüyordu. Bunca hesabı, bunca deneyi, bunca bilgiyi ters düz eden Acem kızı, hikmet ateşini avuçlarıma bırakıp bir su gibi akıp gitmişti önümden. Üstelik susuzluktan kavru lan bu adamı mukaddes suyundan mahrum ederek. Yükseliyor, havalanıyordum. Gök ehlerinden bu dilber, hakikat müjdesini vermişti bana: "Uçmak, kanatlanmak değildir" (s. 85).

Ahmet Çelebi, aşka düştükten sonra günlerini uçma hayalinin yanında sevgilinin hayaliyle de geçirmeye başlar. Artık nefsini arındırma zamanıdır. Seyr ü sülûk süreci rüyalarla başlar.

Romanda Ahmet Çelebi'nin nefis terbiyesi daha çok rüya aracılığıyla gerçekleşir. Bu yönüyle Filibeli Ahmed Hilmi'ye ait olan ve ilk tasavvufî roman olarak kabul edilen *A'mâk-ı Hayal* (1910) ile benzerlik göstermektedir. Çünkü *A'mâk-ı Hayal* de rüya aracılığıyla gerçekleşen bir seyr ü sülûk sonucunda vahdet-i vücûd mertebesine erişmeyi anlatır. Tasavvuf istilâhatında rüya, bütün his ve şuur hallerinin tamamen yok olmadığı uykuda veya yakaza halinde insanların kalplerinde karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yoluyla idrak edilmesidir (Haksever, 2017: 139).

"Sûfi düşüncede rahmânî rüyalara muhatap olmak, seyr ü sülûkün meyvelerinden biridir. (...) Nefs-i mutmainneye ulaşan nefis, kalbinin dünya ve mâsivâyâ ait şeylerle alâkasını keser.

Ancak bu dört boyutlu beden hapisanesi, müridin tam mânâsıyla mahviyeti yaşamasına engel olmaktadır. İşte bu isteğin gerçekleştiği alan, uykuda ruhun göklere yükselip meleklerle bile semada sohbet edebildiği rüyâ alemidir. Nefs-i emmârede bulunan mürit, bu hâle erişip rüyasında Allah Resûlü'nü görünceye kadar istiğfar, edep ve zikirlere devam etmelidir" (Haksever, 2017: 141).

Tasavvufta rüya algısı, vahdet-i vücûd düşüncesindeki varoluşun mertebeleri ile doğrudan bağlantılıdır. Müşâhede âlemindeki insan, uykuya daldığında ruhu, varoluşun bir üst mertebesi kabul edilen misal âlemine gider. Rüyaların sembolik imgeleminin sebebi de budur (Haksever, 2017: 142).

Rüya, peygamberlerin dışındakiler için mutlak bir hüküm içermemekle birlikte, belli şartlarda bilgi kaynağı olarak kabul edilmekte, hatta müridin mânevî eğitiminde rüyadan faydalanılmaktadır (Haksever, 2017: 144).

Tasavvufta seyr ü sülûkün içindeki rüyaları yorumlayan mürşittir. Ancak romanda rüyaların kendi içinde bir sonuca ulaştığını görürüz. Ahmet Çelebi'nin "ermiş" olarak adlandırdığı kırmızı cüppeli kişi, kendisine uyarılarda bulunur ve hatalarını söyler. Bu rüyaların içinde sembolik unsurlar bulunsa da görülenler rüyaların sonunda netliğe kavuşur.³

Romanda seyr ü sülûk içerisinde değerlendirdiğimiz rüyaların dışında başka rüyalar da vardır. Burada sadece Ahmet Çelebi'nin nefisinden arınmasını işaret eden ve seyr ü sülûk yolculuğunu anlatan rüyalar özetlenecektir.

Ahmet Çelebi'nin gördüğü rüyalar nefsin yedi mertebesine denk gelir: Bu rüyalarda mürşidi Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretlerinin işaret ettiği kendi noksanlarıyla karşılaşır. Aşması gereken ilk engel nefsidir. İlk rüyada nefs-i emmâre mertebesindedir. Emmâre, emredici nefistir. Nefis, kötülüğü ister. Kötü ahlâk ve davranışlar, bu nefistedir.

Rüyada da nefis kurtların ve çakalların cirit attığı heybetli bir dağdır. Bu dağı nasıl aşacağını düşünürken yaslandığı kaya aralanır ve karanlık bir yola girer. Ateşböcekleri yolu aydınlatıp ona yardımcı olurken bir anda sabrından ve kendisinden şüphe etmeye başlar. Tam bu sırada yolu aydınlatan ateş böcekleri kaybolur. Utanıp ağlar. Kendinden geçer ve gözünü simkeşhanede açar. Burada başka bir sınav vardır. Padişahın ulaşı on sevgilinin saçlarını getirerek bu saçlardan aşk ipini dokumasını ister. Yapamadığı takdirde bulunduğu hücre suyla dolacak ve boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Ahmet Çelebi, titreyen elleriyle saç tellerini alır, fakat dokuyamadan aşk ipini kırar. Büyük bir gürültü kopar, içeriye su dolar ve çırpınırken kendisini bir gölün içerisinde bulur. Kırmızı cübbeli bir adam uzattığı asasıyla onu kurtarır. Adam ona kalbiyle aklına hükmetmesini ancak o zaman yedi merhaleyi aşabileceğini söyler. Yedi merhale nefsin

³ Bazı tarikatlarda rüya tabiri seyr ü sülûk denilen mânevî eğitim sürecinin önemli bir parçası kabul edilmiştir. Müridin gördüğü rüyalara bakılarak manevî eğitimi yönlendirilmiştir. Mürit iyi rüya görürse manevî derecesi yükselir kötü rüya görürse bulunduğu mânevî dereceden aşağı iner. Abdullah Demir. (2017). "Tasavvufta Rüya Tabiri". Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(9): s. 43.

yedi mertebesidir. Sâlik akli ilimle aşk ipini dokuyamaz ve kırar. Sevgiliye giden yolda engelleri kalbî ilmiyle aşması gerekmektedir.

Dağın ikinci katında zümrüten ağaçların olduğu ışıltılı bir bahçeyle karşılaşır. Bu bahçe dünyanın geçici zevklerini temsil etmektedir. Bahçede hârikulâde meyveler bulunmaktadır. İnsanlar bu meyveleri koparıırken taş kesilmiştir. İçerde bir havuz vardır. Havuzun içinde taş kesilmeyen ve mahzun bir şekilde meyvelerle oynayan bir kız vardır. Bu kızın adı Zernigâr'dır. Ahmet Çelebi, ona neden üzgün olduğunu sorar. Zernigâr onun bu sorusuna sinirlenir ve ona olan biteni anlamak için Allah'a dua etmesi gerektiğini söyler. Ancak üçüncü gözü yani kalp gözü açılırsa hakikati anlayabilecektir. Ahmet Çelebi, bahçede nar ağacını bulmaya çalışır. Ağacı ararken türlü hallerde taş kesilmiş insanlar görür. Ağacı bulup taze narı koparmak için elini uzatır. Bu sırada ona yapışmış başka bir el fark eder. Bu elin sahibi, yüzünün sağ yanı sağlam kalmış bir adamdır. Adam, tek gözüyle ona bakar ve narın suyunu yüzüne sürmesini ister. Ahmet, yerde taş kesilen bir kadının yaka iğnesini alıp nara batırır. Çıkan suyu adamın dudaklarına sürer. Dudakları iyileşen adam, mükâfat olarak Ahmet Çelebi'ye bir çuvalın yerini gösterir ve bu çuvala bahçedeki hazineleri doldurmasını söyler. Ahmet Çelebi ise hazine olarak sadece ağaçta bir başına kalan taze narı alır ve çuvala atar. Bu, adamın beklemediği bir şeydir. Uzun bir ağıt kopararak toprak olur. O sırada havuzdaki Zernigâr'ın yardım isteyen sesini duyar. Ahmet Çelebi, havuza atlar, narı ikiye böler ve suyunu kızın taş kesilen bacaklarına sürer. Kız, canlanır, Ona "Bizler Adem'le Havva'nın meyvesini yediği ağacın lanetini aldık. Bizler yasak olanı tercih ettik. Beni buradan kurtarmana karşılık canımı bile veririm," der (s.124). Ahmet Çelebi'nin o an üçüncü gözü açılır ve "Acıyıp yardımına koştuğum Zernigâr! Buradan çıkman men edilmese neden taş kesilesin? Hikâyeni gözlerinde okudum. Cürmüne ortak olmamı bekleme benden. Rabbimin emrine muhalefet etmekten yine O'na sığınırım," der (s.124). Zernigâr'a tekme atarak kurtulmayı başarır. Böylece Ahmet Çelebi, hazine ile temsil edilen dünyayı, nefsini tercih etmediği ve tek bir meyve görünümüyle kesreti içinde barındıran, tevhidin somut bir örneğine benzetelebilecek narı seçtiği için kalp gözünün açılmasıyla ödüllendirilir. Nar, Kur'an-ı Kerim'de de birkaç yerde adı geçen bir meyvedir.⁴ Ahmet Çelebi, kendisine sunulan geçici dünya lezzetlerine aldanmamış, bâki olanı tercih etmiştir. Böylece kalbi, aklına hükmetmeye başlamıştır. Bu mertebe nefsi levvâmeyi ve nefsi mülhimeyi hatırlatmaktadır. Ahmet Çelebi, görünene aldanmaz ve arkasındaki hakikati kalp gözü ile kavrar ve Zernigâr ile temsil edilen nefse aldanmaz. Böylelikle nefsanî imtihanı başarıyla geçer.

Sâlikin kalbinin Allah aşkıyla tutuşmaya başladığını gösteren rüyada ise Ahmet Çelebi, Zerdüşt rahiplerin eline düşmüştür. Cellatlar onu mancınıkla ateşin ortasına atma hazırlığı yaparlar. Ahmet Çelebi, büyük bir cesaretle onlara meydan okur ve taptıkları ateşin ne kadar küçük olduğunu kendilerine ispatlayacağını söyler. Bunun için cellattan palasıyla kalbini oymasını ister. Cellat, palasıyla Ahmet Çelebi'nin bağrını delince bir anda içinden büyük bir ateş çıkar. Zerdüştler Ahmet Çelebi'nin kalbinden çıkan ateşin kudretinden kaçarlar. Ateş, semaya yükseldiğinde dört kuş Ahmet Çelebi'nin ayaklarına

⁴ Bak. Rahman, 68; En'am, 99,141.

kapanır ve Hz. İbrahim'in dostları olduğunu, hallerine acımasını, gök ehlinin kül olmak üzere olduğunu haber verirler. Burada Kur'ân'da yer verilen Hz. İbrahim'in dört kuş ve putperestlerce ateşe atılmasıyla ilgili kıssaları hatırlatmaktadır.⁵

Seyr ü sülûkte, sâlikin kalbinde gizli kalan korkular da rüyalar aracılığıyla açığa çıkar. Kalbin Allah'a vaslında hiçbir soru sorulmaz. "Kanatlanıp uçma" hayali acaba nefsinin şöhret olma isteği midir? Ahmet Çelebi, ölümler ülkesine gittiği rüyasında bu şüphe ile yüzleşir. Mezarlıkta bir kefen soyucusuyla karşılaşır. Onun başına bir kürek indirmek isterken dehlizden yuvarlanır ve yerin altına iner. Ölümlerle mücadele etmeye başlar. Ölümler ona saldıracakken yüksek sesle bağırarak bir ölüyle karşılaşır. Bu ölünün bedenini kurtlar kemirmiş, burnu ve kulakları dökülmüş, içinde boz bir yılan gezmektedir. Ahmet'e bir zebaninin terini sildiği için cehennemden kovulan kerih olduğunu söyler. Kerih, cehennemi arzulamaktadır. Tekrar boğuşma başlar, bu sırada ölü soyucusu da oraya gelir. Boğuşma esnasında Ahmet Çelebi, Kerih'in sağ göz çukurunda parlayan bir tüy görür. Elini gözünün içine daldırdığında mevtanın simsiyah kalbini eline alır. Kalbinde belli belirsiz bir beyaz noktanın attığını görür. Kerih ona yapılan ufak bir iyiliğin bile ölümsüzlüğün kapısını açtığını söyler ve Ahmet Çelebi'yi ölümden korktuğu için dağı tırmanmakla suçlar. Ahmet Çelebi, duyduklarıyla irkilir. Aksini ispat etmek için kendini onu parçalamak isteyen ölümlerin eline bırakır. Eğer içinde böyle bir zaaf varsa yaşamaktansa ölmeyi tercih eder. Bu cüretkârlık Kerih'i durdurur. Ona kalbindeki beyaz tüyü ve bir kadın mevtadan aldığı hançeri verir. Hançer tek kullanımlıktır. Kullanmak için havaya kaldırıldığında can almadan inmeyecektir. Ahmet Çelebi, nefsinin şöhret isteğini kırmış ve aksini ispat ederek bu sınavı da geçmiştir.

Sâlikin nefesine son darbeyi indirdiği rüyasında nefis, keskin dişleriyle ölüm saçan bir hayvan kılığında karşısına çıkar. Bu hayvan aslan, köpek ve çakalı andırmaktadır. Hayvanın boynundaki ak tüy Ahmet Çelebi'nin dikkatini çeker. Hayvan, üzerine atlamaya hazırlanırken, Ahmet Çelebi hançerini çıkarır. Boğuşma başlar. Hayvan, ona saldırır. Ahmet Çelebi, baygın düşer. Gözünü açtığında her taraf kandır. Elinde hançeriyle hayvana saldırmaya hazırlanırken hayvanın hamile olduğunu sanır ve havaya kalkmış hançeri kendine saplar. Aslında hançeri kendi nefesine saplar. Diğer bir ifadeyle nefsinin kötülüklerini yok etmek niyetiyle hareket eder ve seyr ü sülûk sırasında kendi

⁵ "Hani İbrahim, "Ey Rabbim! Ölümleri nasıl dirilteceğini bana göster," demiş, (Allah, "Buna inanmadın mı yoksa" demiş, o da "İnanırım. Fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için (istedim" diye söylemişti. (Allah) dedi ki: "Dört kuş tut. Onları kendine alıştır, sonra (kesip hamur yapıp) her parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir." Bil ki Şüphesiz Allah bir kâdir-i mutlak, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir" (Bakara, 260). Hz. İbrahim'in putları kırması ve bu yüzden putperestlerce ateşe atılmasına rağmen ateşin kendisini yakmaması, onun tevhid mücadelesinin güzel bir hâtrası olarak Kur'an'da ve bazı ayrıntılarıyla birlikte diğer kaynaklarda yer alır. Buna göre İbrahim, taptıkları putların ne kadar aciz ve işe yaramaz olduğunu kavmine göstermek üzere fırsat kolladı. Nihayet bir bayram günü halk şenlik için şehir dışına çıkınca (es-Sâffât37/88-90) put evine girerek en büyük put dışındaki bütün putları kırar. Kavmi döndüğünde durumu görüp İbrahim'i sorguya çeker, İbrahim, "Belki de şu büyükleri yapmıştır, ona sorun" der (El-Enbiyâ 21/57-67, es-Sâffât 37/88-96). Nihayet putperest yönetim İbrahim'i ateşe atmak suretiyle cezalandırmaya kalkışır (El-Enbiyâ 21/ 68; el-Ankebut 29/24). Ancak Allah'ın "Ey ateş, İbrahim'e karşı serinlik ve esenlik ol!" emri üzerine ateş İbrahim'i yakmaz (el-Enbiyâ 21/ 68-70). Ömer Faruk Harman. (2000). "İbrahim" DİA, İstanbul: TDV, 21, s.270.

canından vazgeçer. Ermiş, nefsi karşısında büyük bir imtihan veren Ahmet Çelebi'ye hakikati şöyle anlatır: "Senin başka olduğun her halinden belliydi. Gölde bulduğum an fark ettim ilk. Zorlu bir imtihanı merhametle geçtin. Bu bilgi öğrenilmez. Hakk'ın yaratılış hamuruna kattığıdır. Hamuruna şekil verene hamd et ve sabret," der. Cesim, ürkütücü halinden sıyrılmış bir cennet bineği haline gelmiştir. Ahmet Çelebi, ona eski ürkütücü halini sorunca "Ben ademin aynasıyım. Gördüğün o dehşet saçan hayvan kıyıcılıktan zevk alan ademdi yani sendin," der. Öz yüze yansımıştır. Karla kaplı dağa bir anda bahar gelir. Ermiş, ona cennet bineğine binmesini ve aşka fâsıla vermemesini söyler. Sâlik nefsinin büyük oyununu ona uymayarak bozar ve ruhun kanatlanmasında en büyük engel olan nefsinden arınmıştır. Böylece mârifetullah makamına gelir.

Dağın yedinci katına çıkmadan evvel altıncı katında cennet bahçelerinin birinde kendisinin yaratılmış ilk cennet hûrisi olduğunu söyleyen bir güzelle karşılaşır. Hûri, olağanüstü güzelliكتedir. Ahmet Çelebi, onu hayranlıkla seyredirken bu hayale aldanmaz ve aşkı seçer. Hûri, ona koynundan çıkardığı el yakan al tüyü uzatır ve imtihanı geçtiğini söyler. Sâlik, fenâ makamına erişmiştir.⁶

Ahmet Çelebi, nefis dağının çetin sınavlarını aştıktan sonra hakikat makamına ulaşır ve kendi yaptığı kanatlardan gerçek kanatlarına kavuşabilmek için Galata Kulesi'nden kendini bırakır. Atlamadan önce arkadaşı Seyyid, rüyasında Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Ahmet Çelebi'nin sırtını sıvazladığını anlatır. Uçma öncesinde Ahmet Çelebi'ye destek olmak için binlerce kuş etrafını sarar. Şah Kartal da gelir. Ahmet Çelebi, Allah'a sığınarak kendini kuleden aşağı bırakır. Kuşlarla beraber uçmaya başlar. Uçarken etrafı seyretmeye başlar. Suyun ruhunu görür. O da dalgalardan iki kanat ister. Gözünde türlü hayallerle uçar. Yavaş yavaş alçalmaya başlar. Rüyalarında karşısına çıkan bütün varlıklar yanındadır. Alçaldıkça cezbeye kapılır.

"Kahhar diyen kalbim, kafesini kırmak istiyordu. Kırdı da. O vakit kanatlarımı parçalamaya başladım. Lime lime ederken onları tarifsiz bir haz alıyor, hafifliyordum. Kahhar... Bu kanatlar benim değil. Kanatlarımdan kopan parçaları, Hüdâyî Hazretleri'nin etrafa savurduğunu görünce gözyaşlarına boğuldum. Şeyhim, pîrim buradaydı. O vakit zâkirlerin tekbir sesleri arşı salladı. Yeşil abasıyla elimi tutan Murat Han, benimle birlikte "Kahhar" dedikçe, Şeyhülislam Yahya Efendi, Hâfız Paşa, Abaza Mehmed, Musa Çelebi halkaya ekleniyordu... Vecd halinde andıkça Allah'ı,

⁶Fenâ: Âşıkın kendini mâşukta kaybetme sürecidir. Öyle bir noktaya gelir ki âşık, kendini gözünden ve hatta kendinden bile kıskanır. Nefis hiçlik düzeyine inmiştir. Allah'ın gerçek rızası bu mertebede kazanılır. Bu makama "aşk makamı" da denir. Bu makamdaki sâlikin ibadetlerini gözü görmez. Kendi varlığından bile utanç ve rahatsızlık duyar. Burada mücâhede tamamlanmış, nefis olgunlaşmış, kemâle ermiştir. İnsan, ruhun özelliklerine bürünmüştür. Bu makama ulaşan mârifete de ulaşmış sayılır. Kişi, nefsinden uzaklaştığı miktarda mârifetullah meydana gelir. Mârifet, sözlükte "ilim" demektir. İstilahta ise muamelelerinde ve bütün hallerinde Allah için doğru davranma, içinden devamlı olarak münacaatta bulunma, her şeyde Allah'a yönelme, kötü huy ve vasıflardan temizlenmenin yanında Allah Teâlâ'yı isim ve sıfatlarıyla bilmektir. Mârifetin hakikati, müminin kalbine doğan nur olmasıdır. Denildi ki, "Mârifet, Allah'ın insanı diri kılan kalb hayatıdır" (Ravza, 419).
Metinlerle Tasavvuf Terimler Sözlüğü. (2006) (Çev. Z. Erginli, İlyas Karalı, Y. Köktaş, Nurettin Ödül v.d). İstanbul: Kalem, s. 624-625.

karşımda belirliyordu cennet. Ne sema vardı ne de yer. Her mekân birdi artık. Ne Ahmet vardı ne de Murat Han. Herkes birdi artık.”
(s.240-241)

Sâlik nefsinin ağırlığından kurtulmuş, artık sadece bir ruh haline gelmiştir. İnsan eliyle yapılan kanatlara ihtiyacı kalmamış, maddî benliğinden vazgeçmiştir. Allah’a sadece ruhu ve kalbi ile yükselmekte, tevhid/ vahdet-i vücûd mertebesine erişmektedir. Bu halde bütün yaratılmışlar mutlak varlık ile birliktedir. Bu mertebeyi Mustafa Tahralı şöyle izah etmektedir:

“Vücûd birdir; fakat büründüğü örtüler muhtelif ve pek çoktur. Bu vücûd bütün mevcutların hakikati ve bâtınıdır. Bütün kâinat, hatta bir zerre bile bu “vücûd” dan hâlî değildir. Başka bir ifadeyle bütün mertebelerde zuhur eden Hakk’ın bir olan vücûdudur. Mevcut varlıkların “hakikat” ve “bâtn”ı bu vücûddur. Varlık sahasına çıkmış her mevcutta, hatta bir zerrede bile bu “vücûd” sâridir” (Tahralı, 1990: 14).

Ahmet Çelebi, uçmayı hem maddî hem mânevî olarak gerçekleştirebilmiştir. Bu sırada bayılır. Rüyasında dağın yedinci katındadır. Zirveye çok az kalmıştır. Ermiş ona yerin sesine kulak vermesini söyler. Eğilir, dinler, binlerce kuş “Kuşların pîri Hezarfen’e selam olsun” demektedir. Ahmet Çelebi, şaşkınlık içindedir. Aşır geçtiği dağın kuştan olduğunu görür. O sırada çok merak ettiği peçe takan yoldaşı Rûyan’a gözü ilişir. Hemen onun peçesini indirir. Gördüğü sûret kendisidir. Buna benzer bir sahne, XIV. Yüzyılın büyük mutasavvıflarından Feridüddin Attar’a ait, bir seyr ü sülûk hikâyesi olan *Mantku’t-Tayr*’da da vardır. Bilindiği üzere padişahları Sîmurg’a ulaşmak için yolculuğa çıkan kuşlardan otuzu yolculuk sonunda Sîmurg yerine kendilerini görürler.⁷ Çünkü tek varlık olan Allah’tan başka varlık yoktur. Maddî benliklerinden geçen kuşlar gibi Ahmet Çelebi de vahdet-i vücûda ulaşır ve kâinatta Allah’tan başka hiçbir şeyin varlık sahibi olmadığını müşâhede eder. Bu durum “Nefsini bilen Rabb’ini bilir” hadîsinin de karşılığıdır. İbn Arabî, Hakk’ı bilip tanımanın yegâne isabetli yolunun kendi nefsimizi bilip tanımak olduğunu ifade eder (İzutsu, 2005: 63). Bir anda dağın zirvesi şaha kalkar. Ahmet Çelebi kanatları sayesinde düşmekten kurtulur. Mârifete ulaşan ruhla beraber sır perdesi aralanır. Bu mertebe, Hakk’ta fenâ ve ardından beka mertebeleridir:

“Fenâ’da gören ile görülen tek başına Hakk’dır. Buna cem hali de denir. İkinci keşif ise fenâ’dan sonra gelen beka’dır. Bu mertebede, yaratılmışların suretleri zâhir olur; bunlar kendilerini birbirlerine Hakk’da izhâr ederler. Şu halde Hakk burada yaratılmışlar için bir ayna rolü oynamaktadır. Ve Vâhid olan varlık da eşyanın sayısız suretleri aracılığıyla kendini çeşitlendirmektedir. Aynanın gerçekliği Hakk olup Hakk’da zâhir olan suretler de mahlûkattır. Bu halin tadılması esnasında

⁷ Bak. “Seval Günbal. (2014). Feridü’l-dîn Attar Nişâburî’nin “Mantku’t-Tayr” Adlı Eserinde Seyrü Sülûk Kavramı” III.Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı IV. S139-149.

mahlûkat birbirini tanır ve bilir ise de gene her biri diğerlerinden ayrı kalır” (İzutsu, 2005: 71).

Ahmet Çelebi, mârifetullaha ulaşınca ruhu kafesinden kurtulur, özgür olur; artık ona vuslat kapısı ardına kadar açıktır. Fakat Ahmet Çelebi kapının eşliğinde bekler, sevgilisi de ruhunu teslim edip, aşk yolundaki fedakârlıklarının karşılığı olarak onun yanına gelir ve gerçek aşk kapısından içeri girerler. Ahmet, varlık mertebelerinin son mertebesi olan insân-ı kâmil⁸ mertebesine ulaşır.

Sonuç

İlim, eşyanın bilgisine hükmetmektir. İlimde derya olmak, bilgileri üst üste koymak, bireyi hakikate ulaştırmaz. Hakikate giden yol tasavvufî ıstılahatta irfana varmakla mümkündür. Ahmet Çelebi'nin görünüşte kuş gibi uçabilmek isteğinin altında ilimle yakalayamadığı saadete erişmek ve hakikat kapısına ulaşmak yatar.

Yazar, Yasemin Karahüseyin, romanı yazma amacını anlatırken insanın başta kendisi olmak üzere çevre ve eşyayla sarmalanmış bir bohça olduğunu ve bu bohçanın açıldıkça pek çok derinliğin ortaya çıktığından bahseder.⁹ Hezarfen'in uçma hayali ve bunu gerçekleştirmesi her insana nasip olmayan özüne kavuşma hikâyesidir. Romanda hayatı hakkında pek fazla bilgi olmayan sadece IV. Murat döneminde uçma girişiminin başarılı olduğu bilinen Ahmet Çelebi ve yaşadığı dönem, tarihten alınmış bir malzemedir. Yazar, ilminin çokluğuyla Hezarfen adını alan bu tarihî kişiliği, irfana susayan bir hakikat yolcusu olarak kurgulamıştır. Yolcu (sâlik), ilmine güvenerek hidayete eremeyeceğini anladıktan sonra ağırlıklarından kurtulmuş ve irfan ehlinde olmuştur. Modern dünyada da insanlar böyle mistik arayışlar içerisine girerler. Nitekim bu tür romanların yazılması ve ilgi görmesi bunun bir göstergesi sayılır.

Ahmet Çelebi'nin Mecusi bir kıza âşık olması, bu kızın büyülerle uğraşarak Ahmet'in rüyalarını yönlendirmesi hususlarını tasavvuf dışında değerlendirmek gerekir. Yazar, tarihî gerçekliğe uymakla beraber olay akışında tasavvuf ıstılahatına uymayan masalsı unsurlar da kullanmıştır. Bu unsurlar tasavvuf ilmi dışında eserin kurgusal gerçekliğiyle ilişkilendirilmiştir. Özellikle Müslüman Ahmet Çelebi ile Mecusi Rânâ arasındaki aşk, aşkı için türlü cefalar çeken âşık hikâyelerini hatırlatmaktadır. Bütün olarak bakıldığında bu romanı son dönemlerde “mistik roman” olarak da tabir edilen kategori içine dahil etmek uygun olacaktır.¹⁰

⁸ “Bu mertebe, ‘mutlak vücûd’un en son tecellisi ve mazharlarda zuhuru bakımından en son ‘libas’ı, ‘örtü’südür. Şehâdet âleminde ibâret olan cismânî, misâl ve ruhlar âleminde ibâret olan nûrânî âlemleri ve “isimler” mertebesi olan “vahidiyyet”, yani a’yân-ı sâbite ve sıfatlar mertebesi olan “vahdet” mertebelerini kendinde toplayan bir mertebedir. (..) Onda ilâhî sıfat ve isimler tecellî etmiştir.” Tahralı, M. (1990). “Vahdet-i Vücûd ve Gölge Varlık”. Şu kitapta: (Haz. M. Tahralı ve S.Eraydın). *Ahmed Aoni Konuk, Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. III. Cilt. İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı, s.22-3.

⁹ www.edebistan.com. 13 Şubat 2017 “Yasemin Karahüseyin İle Söyleşi. Haz. Selvigül Kandoğmuş Şahin.

¹⁰ Mistik romanlar hakkında daha detaylı bilgi için bak; Sema Noyan. (2016). *Romanda Mistik Eğilimler*. Ankara: Hece.

Kaynakça

- Abdülkerim Kuşeyri, (2016). Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyri Risalesi. (Haz. S. Uludağ). İstanbul: Dergâh.
- Akarpınar, R.B. (2004). "Sûfi Kültüründe Sembollerin Yeri ve Önemi Hakkında Bir Deneme". Türkbilig. 7: 3-19.
- Aksöz, T. (2015). "İnsan Benliğinin Arınması". Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVII (S:31).
- Arberry. A.J. (2004). Tasavvuf, Müslüman Mistiklere Toplu Bakış.(Çev. İbrahim Kapaklıkaya). İstanbul: Gelenek.
- Arpaguş, Sâfi. (2005). "Tasavvufta "Mantuku't-Tayr, Mevlânâ'da Hz. Süleyman ve Kuşdili Tasavvuru". M.Ü.İlahiyat Dergisi, 29 (21): 121-135.
- Çantay, H. B. (2005). Tefsirli Kur'ân Meâli, 1-2-3. Cilt. (Yay. Haz. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç). İstanbul: Risale.
- Çıtlak, F, Merter, M., Tosun, N., v.d. (2016). Tasavvuf ve Psikoloji Perspektifinde Rüyalar Alemi. İstanbul: Sufi Kitap.
- Demir, A. (2017). "Tasavvufta Rüya Tabiri". Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(9): s.41-49.
- Derin, Serkan. (2017). "Erken Dönem Tasavvufu ve Türk Tasavvufunda Seyr ü Sülûk" Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, 81:46-47.
- Ertuğrul, İ. F. (2008). Vahdet-i Vücut ve İbn Arabi. İstanbul: İnsan.
- Gazzâlî, A. (2018). Kuşlar Hikayesi. (Çev. Ve Haz. Nimet Yıldırım) İstanbul: Pinhan.
- Guenon, R. (Çev. İsmail Taşpınar) (2002). "Kuşların Dili". M.Ü.İlahiyat Dergisi. 2: 77-82.
- Günbal, S. (2014). "Feridü'd-dîn Attar Nişâburî'nin "Mantuku't-Tayr" Adlı Eserinde Seyr ü Sülûk Kavramı". III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Bildiriler Kitabı-IV. Sakarya. S.139-149.
- Güngör, E. (2004). İslam Tasavvufunun Meseleleri, 8. Bs. İstanbul: Ötüken
- Haksever, A.C. (2015). Nefsin Özellikleri. İstanbul: Hoşgörü.
- Haksever, A.C. (2017). Tasavvufu Anlama Klavuzu. Ankara: Otto.
- Harman, Ö. F. (2000). "İbrahim". DİA, İstanbul: TDV. 21. Cilt, s.266-272.
- Hücvirî. (2010). Keşfu'l-Mahcûb, Hakikat Bilgisi. 3. Bs. (Haz. S.Uludağ). İstanbul: Dergâh.
- İbn Arabî (2009). İlâhî Aşk.(Çev. Mahmut Kanık). 13. Bs. İstanbul: İnsan
- İzutsu, Toshihiko. (2005). İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar. 4.bs. (Çev. Ahmed Yüksel Özemre). İstanbul: Kaknüs
- Karahüseyn, Y. (2017). Ademin Kanadı. İstanbul: Şule.

Noyan, S. (2016). Romanda Mistik Eğilimler. İstanbul: Hece.

Sofyali Bali Efendi, (2017). 7 Makam 7 Nefs. İstanbul: Hayykitap.

Tahrallı, M. (1990). "Vahdet-i Vücûd ve Gölge Varlık". Şu kitapta: (Haz. M. Tahrallı ve S.Eraydın). *Ahmed Avni Konuk, Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. III. Cilt. İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı, ss. 9-63.

Yılmaz, H. K. (1991). "Aziz Mahmud Hüdâyî" DİA, İstanbul: TDV. 4. Cilt, s. 338-340,

Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. (2006) (Çev. Z. Erginli, İ. Karalı, Y. Köktaş, Nurettin Ödül v.d). İstanbul: Kalem.

Aydar, Orhan. Hezarfen Ahmet Çelebi/ Taha Toros Arşivi/ <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/18711/001511912006.pdf?sequence=1>

Şahin, Selvigül Kandoğmuş. Yasemin Karahüseyin İle Söyleşi. www.edebistan.com. 13 Şubat 2017